

ne, razmatrana pitanja zakonomjernosti, reguliranja migracijskih procesa, pitanja njihova usmjeravanja i prognoziranja, a s druge strane, pak, izneseni su i neki konkretni rezultati ova kva pristupa. Većina se autora slaže da je jedini moguć i valjan pristup u reguliranju migracija sistematski, kompleksni pristup koji im prilazi prije svega u kontekstu ostalih procesa prostorne i društvene mobilnosti i razvoja sistema naseljavanja. Istovremeno valja uzeti u obzir, kao i u slučaju drugih geografskih procesa, specifične odlike migracija na raznim ravnima teritorijalne diferencijacije. Metodologijski aparat što se koristi u ovakvim istraživanjima trebalo bi, po mišljenju K. Dziewońskog, da odgovori svim dostignutim teoretskim znanjima, jer se samo u tom slučaju može proučavanje ovog procesa postići u mjeri potrebnoj za sadašnje pomicanje njegova spoznavanja. Naime, realne pretpostavke za uspješno prognoziranje migracija, po mišljenju autora, ovisе prije svega o uvažavanju svih spomenutih načela.

Posljednje tematsko područje posvećeno je mjestu migracija i njihovu proučavanju u upravljanju sistemima naseljavanja, povezanosti teorije i prakse te migracijskoj politici. Srž je zanimanja ovdje već upravljena na područje primjene poduzetih istraživanja, i u tome je unekoliko simbolično izražen smisao i značaj napora što su ga poduzeli proučavatelji migracija iz šest socijalističkih zemalja. Na ovom je mjestu naglašeno da se problem migracijske politike i upravljanja migracijama pojavljuje kao sastavni dio istraživanja mnogih problema povezanih s migracijom te da se migraciju u tom smislu ne može promatrati samo s teorijskoga ili općemetodološkog gledišta već u svezi s rješavanjem praktičnih zadataka svake zemlje pojedinačno. Dakako, ovdje se očito, unatoč logičnom slijedu pristupa problemima (opća sveza migracija — analiza (demografski, geografski i sociologijski prilozi) — sinteza (teorija) — aplikacija) pojavljuje (ne posve neočekivani) konflikt između teorijskoga i praktičkog pristupa koji je po našem mišljenju neminovan kad se želi izgraditi opća teorija migracija u odsutnosti opće teorije društva.

Josip Kumpes

Marita Rosch (ured.)

AUSLÄNDISCHE ARBEITNEHMER
UND IMMIGRANTEN
SOZIALWISSENSCHAFTLICHE
BEITRÄGE ZUR DISKUSSION
EINES AKTUELLEN PROBLEMS

Weinheim/Basel: Beltz Verlag, 1985.

»Tko je stranac (što hoće)
koga traži (nepoznat netko)
ili je pogriješio / kaže da
nas traži...«
Tadeusz Różewicz: »Stranac«

Migracije su znanstveni problem i za njihovo istraživanje neophodan je interdisciplinarni pristup. Takvo mišljenje zastupa Marita Rosch, urednica ove monografije. Ona polazi od heterogenosti i međunarodnog konteksta pojave i dominirajućeg »znanstvenog provincijalizma«. Poradi izbjegavanja potonjeg u istraživanju migracija zagovara uporabu pojedinačnih znanosti: politologije, sociologije, psihologije, socijalne psihologije, koje sintetizira u pojmu socijalnih znanosti (*Sozialwissenschaften*), pojmu tako raširenu u zapadnoj-njemačkom kulturno-znanstvenom krugu. Otuda i podnaslov monografije: *Socijalnoznanstveni doprinosi jednome aktualnom problemu*. Ovakvim pristupom rješavaju se mnoge poteškoće. One su moguće samo s jednoga pojedinačno-znanstvenog pristupa, koji zacijelo ne garantira uvid u cjelinu pojave. U pogledu izbora istraživačke metode zalaže se za metode socijalnih znanosti ovisno o aspektu istraživanja. Marita Rosch privatna je docentica na Fakultetu za filozofiju, psihologiju i pedagogiju Sveučilišta u Mannheimu i gostujuća profesorica na Odsjeku psihologije na Sveučilištu u Michigenu (SAD). Objelodanila je više radova, među kojima ističemo bibliografiju (koautorski rad) o posloprimcima i migrantima u SR Njemačkoj (Rosch & Turner: *Ausländische Arbeitnehmer und Immigranten in der Bundesrepublik Deutschland*).

Na ovom projektu okupila je vodeće evropske i američke stručnjake za migracijska pitanja, smatrajući da se istraživanje jednoga međunarodnog fenomena mora provoditi i međunarodnom suradnjom. Monografija se sastoji iz dva dijela i jedanaest priloga. U prvom se dijelu autori bave problemima i (ne)prilikama stranih posloprimaca

(*Arbeitnehmer*), a u drugome problemima i mogućnostima njihova uklapanja u nove kulturne sredine.

Uvršteni radovi temelje se na teorijsko-empirijskim istraživanjima. U tom smislu Marilyn Hoskin (Javno mnijenje u SR Njemačkoj i strani posloprimci) polazi od teorijskog promišljanja činjenica zapadnonjemačke stvarnosti, da bi empirijskim tehnikama ispitivanja javnog mnijenja došlo do određenih rezultata. Te su činjenice u tome što u SR Njemačkoj ima preko četiri milijuna stranaca, koji su pogodeni restriktivnom politikom i odbacivanjem. Ove su činjenice svakako važne u istraživanju javnog mnijenja, u kojem se koristi *indirektnim* i *direktnim* indikatorima. Za indirektno indikatore uzima globalnu migracijsku politiku bunske vlade kroz dva različita razdoblja, držanje političkih partija, interesnih grupa i ulogu posloprimaca.

Kod prvog indikatora evidentne su dvije različite migracijske politike. U ciklusu uspona društva blagostanja nazočna je politika *prihvatanja* profiter-ske orijentacije, a u ciklusu krize *odbijanja*, koju naziva restriktivnom, stranci padaju u socijalnu i egzistencijalnu nemilost.

Drugi indikator (partije/interesne grupe) pokazuju različitost u odnosima spram stranih posloprimaca. Osamdesetih godina liberali (FDP) i kršćanski demokrati (CDU) prihvaćaju strance samo zbog gospodarskih razloga, dok u socijalnim pitanjima neprikriveno zagovaraju socijalni konzervativizam (asimilaciju, gubitak kulturnog identiteta). S druge strane, socijaldemokrati (SPD) izražavaju realističko-skrbnički odnos, zalažući se za *integraciju*. Tako se asimilacija i integracija pojavljuju kao dva modela uklapanja stranaca u zapadnonjemačko društvo. Interesne grupe i sindikati uglavnom se bave socijalnim pitanjima položaja stranaca. Bore se protiv segregacije i netolerancije, a zalažu za politiku suživljenja. Na kraju vode računa o agregaciji i artikulaciji interesa stranih posloprimaca. Treći indikator jesu stranci. Njihov je položaj, kako se vidi iz navedenih indikatora, veoma težak zbog otvorene tendencije odbacivanja, što ponajbolje pokazuju *direktni indikatori*, dobiveni empirijskim istraživanjem odnosa domorodaca i stranaca.

Prvi indikator (opći odnos prema strancima) upućuje na činjenicu odbijanja stranaca sredstvima restriktivne politike, koje su elementi: restrikcija prava i sloboda čovjeka-stranca, kulturne samobitnosti. Drugi indikator (zavisnost privrednih čimbenika) daje isti rezultat i upućuje na činjenicu da odbijanje postoji neovisno od privrednih čimbenika ili ciklusa i nije najvažniji element. Treći (političke preferencije partija) karakterističan je po tome što u analizi odnosa partija i migracija nije moguće primijeniti tradicionalne političke čimbenike. Ispitivanje političkih preferencija partija pokazalo je najveći stupanj prihvaćanja i otvorenosti kod Zelenih (*Grüne*) i najmanji stupanj prihvaćanja, zatvorenost i isključivost kod konzervativnih i desničarskih partija (CDU/CSU, NPD). Četvrti direktni indikator odnosi se na sustav vrijednosti. Ispitanici su mišljenja da stranci prije svega preferiraju tradicionalne materijalističke vrijednosti, a vrlo malo ili nikako postmaterijalističke, kao što je kvaliteta života (J. Habermas — D. Bell).

Peti direktni indikator (sociodemografski) pokazuje da: »Socijalni čimbenici stoje u izravnom sadržaju s javnim mnijenjem«. Istraživanje javnog mnijenja pokazalo je globalnu tendenciju odbijanja stranaca, bez obzira na ekonomske (ne)prilike, ali i dva koncepta uključivanja stranaca u društvo i kulturu SR Njemačke.

U drugom prilogu švicarskog autora Isidora Wallimanna (Uvoz stranih posloprimaca u Švicarsku: radna snaga — cijena reprodukcije, etnički antagonizam i integracija stranaca u švicarsko društvo) govori se o mehanizmu kapitala koji proizvodi etničke antagonizme. Na samu početku služeći se elementima Marxove analize najamnog rada i kapitala postulira se da uvoz jeftine radne snage vodi etničkom antagonizmu, koji nastaje zbog neravnopravne konkurencije na tržištu rada, snižavanja vrijednosti domaće radne snage.

Etnički antagonizmi započeli su krajem šezdesetih pojavom Pokreta za isključivanje stranaca (*Ausschlussbewegung*), a produbljeni su recesijom 1973. U takvu duhu rođeno je nekoliko inicijativa o ograničavanju broja stranaca. Prva iz 1965. zalagala se za prisutnost 10% stranaca, druga iz 1970. po-

šla je od odnosa 54 : 46, i od toga da u jednom kantonu može biti najviše 10% stranaca, treća iz 1974. zagovarala je omjer 2 : 1 i redukciju stranaca na 500.000 onih s neograničenim boravkom i 150.000 sa sezonskim boravkom, dok su četvrta i peta iz 1977. stajale na načelu *većine* (Mehrheit) i zagovarale prisutnost 12,5% stranaca od ukupnog broja stanovništva. Uz ove inicijative 1982. održan je referendum za 50,4 : 49,6. Veliki udio u pokretu isključivanja ima desna/ekstremna partija *Nacionalne akcije* u koaliciji s *Republikanskom partijom*.

Sezdesetih godina švicarska se ljevica nije razlikovala od desnice u pogledu odnosa spram stranaca, što se može objasniti eventualnom ugroženošću interesa domaćih posloprimaca. Taj se odnos uvelike promijenio sedamdesetih/osamdesetih godina inicijativama o poboljšanju položaja stranaca, ukidanju kategorije sezonskih radnika, uvođenju čvršće zakonske regulative koja će štiti interese stranaca u Švicarskoj.

Varijacije o temi asimilacije prisutne su u radovima njemačkih autora Hermuta Essera (Getoiziranje i jezična asimilacija) i Bernd-Uwe-Lolla (Razlike i sličnosti u asimilaciji različitih grupa stranaca u SR Njemačkoj). Po Esseru getizacija ne znači neku »prostornu koncentraciju« stranaca, već samovoljnost i odjeljivanje na etničko-religijskim temeljima. Mehanizmi getoizacije jesu oportunitizam, svjesno opiranje novome kulturnom krugu, dok jezična asimilacija zavisi o obrazovanju, dužini boravka, religiji i etnicitetu, te o prihvaćanju ili odbijanju učena njemačkog.

U teorijsko-metodologijskom značenju pojam asimilacije najprecizniji je kod Bernd-Uwe-Lolla, koji navodi tri tipa asimilacije: kulturnu, strukturalnu i ekonomsku. Izabrani indikatori asimilacije jesu koncentracija stranaca u nekom mjestu, obrazovni indikatori, profesionalni i interetnički, ali i religijski, jer je pretpostaviti da su asimilaciji podložnije katoličke, kršćanske negoli islamske ili budističke migrant-ske grupe. Rezultate istraživanja iznio je na primjeru ispitane populacije u Hamburgu i Stuttgartu, u kojoj su se našli Grci, Talijani, Jugoslaveni, Portugalci, Španjolci i Turci (str. 135—152).

Kao što se može uočiti većina istraživanja odnosi se na SR Njemačku. No ona se dopunjuju s istraživanjima položaja stranaca u Švicarskoj i Švedskoj. Za istraživanje u Švedskoj zaslužne su Elina Haavio-Mannila sa Sveučilišta u Helsinkiju (Razlike u životnom standardu muškaraca i žena migranata u Švedskoj) i Magdalena Jaakkola s istog Sveučilišta (Relativna deprivacija i gubitak statusa kod migranata u Švedskoj — etnička identifikacija kao izlaz?).

Godine 1974. provedeno je istraživanje o životnom standardu stranaca u Švedskoj. Iz populacije od 6000 ispitanika ispitano je 138 finskih i 24 jugoslavenska migranta. Ispitivanje je pokazalo da je životni standard žena u odnosu na muškarce niži, da je obrazovanje podjednak problem za jedne i druge i da su muškarci kulturno i komunikacijski pasivniji od žena. Kada je riječ o jugoslavenskoj ispitanoj populaciji pokazalo se da na njihov položaj utječu korijeni tradicionalne kulture, koji se očituju u radnim i bračnim dužnostima i materijalističkoj etici. Jugoslavenke su također tradicionalno orijentirane i imaju više problema od zemljaka u osvajanju radnog mjesta. Slobodno vrijeme provode u kućama, pa se može zaključiti da je riječ o tipu kulturne zatvorenosti. Za razliku od njih finski migranti i migrantice nisu opterećeni tradicijom, jer dolaze iz razvijenoga kulturnog kruga. Oni lakše dolaze do posla koji je bolji od posla jugoslavenskih migranata. Time je njihov životni standard bolji i veći, a kulturološki su daleko otvorenija grupa od Jugoslavena, pa se zato lakše mogu integrirati u švedsku kulturu. Ne preferiraju politički život, niti u njemu participiraju, ali zato dužnu pozornost posvećuju podizanju profesionalnoga i kulturnog standarda (str. 176—178).

Vrlo bliska razmišljanja ovom istraživanju nazočna su kod Magdalene Jaakkole, koja se bavi stratifikacijskim aspektima finskih migranata, tj. njihovim mjestom i statusom u švedskom društvu, koji im jamči stanovitu količinu moći i ugleda. kao i problemima materijalnih vrijednosti prema kojima je usmjerena finska migracija, s posebnim osvrtom na gubitak statusa i njegovim posljedicama, koji se pokazuju kao socijalni poremećaji ili sk r e-

tanje (u alkoholizam, kriminal, prostituciju).

Na kraju, u drugom dijelu monografije, ima nekoliko radova koji se odnose na vijetnamske, ruske i poljske izbjeglice. Američki autor John M. Davis (Stres imigracije — analiza reakcije vijetnamskih izbjeglica) bavi se psihologijskim aspektom migracija, i to kategorijom stresa. Analizira historijske oblike stresa uzrokovane političkim neprilikama, ratovima i progonima koji su inicirali migracije stanovništva, s posebnim osvrtom na vijetnamske izbjeglice i njihovu odiseju. Na ovaj rad nadovezuje se istraživanje američke autorice Rite J. Simon (Majke i njihove odrasle kćeri — generacijski konflikt i integracijsko ponašanje) u kojem autorica istražuje psihičke tegobe žena izbjeglica iz Vijetnama i SSSR, sukob generacija i poteškoće adaptacije u novoj kulturnoj sredini — američkoj. Uz priređivački doprinos Marita Rosch podastrijela je istraživanje (Analiza kontakata i ponašanja kasnih izbjeglica) o problemu poljskih izbjeglica u SR Njemačkoj, posebice u intervalu 1976—1980, uzrokovanom financijskim krahom poljske države, socijalnim i političkim nemirima (štrajkovima) i uvođenjem ratnog stanja.

Monografija koja je pred nama dokazuje da se u svijetu poduzimaju posve ozbiljna interdisciplinarna istraživanja migracija. Riječ je o radovima na zavidnoj stručnoj i znanstvenoj razini, koji se odlikuju metodologijskom utemeljenošću, bogatstvom korištenih izvora (iza svakog teksta nalazi se primjerena bibliografija) i kombinacijom teorijsko-empirijskog rada. Zadatak je naše znanosti o migracijama da neprestano prati i kritički prosuđuje dosege istraživanja u svijetu, jer je to pretpostavka njezina vlastitog razvitka.

Anđelko Milardović

Miroslav Bertoša

MLETAČKA ISTRU U XVI I XVII STOLJEĆU

[DIO] I: KOLONIZACIJA

Pula: Istarska naklada, 1986, 320 str.

Hrvatskoj se historiografiji prošle godine pridružila još jedna i, odmah

kažimo, nadasve uspješno napisana knjiga: *Mletačka Istra u XVI i XVII stoljeću*, istaknutog povjesničara, kritičara i esejista Miroslava Bertoše (rođenog 17. V 1938. u Beogradu), autora više od stotinu znanstvenih i stručnih radova u kojima su najvećim dijelom prikazane kolonizacijske, etničke i demografske prilike istarske prošlosti od XV do XVII stoljeća.

Knjiga koja je pred nama samo je dio Bertoševa osebujnog projekta i znanstveno-istraživačkog rada koji je, kako reče u predgovoru, »većim dijelom i u ponešto različitim obliku već bio prezentiran u znanstvenim i stručnim edicijama« (str. 5). Sada, kada je i samo dio te građe stavljen među zajedničke korice, izbijaju svom snagom na vidjelo piščeve istraživačke preokupacije i težnje usmjerene jednome osnovnom cilju: »individualiziranju kompleksnih odrednica istarskog razvitka, u prvome redu kolonizacijskih procesa, njegovih uspjeha i neuspjeha, tumačenju kriza, padova i privremenih uspona. U doba kada je Istra krenula u susret svojim apokaliptičkim nedaćama — ratovima, kužnim epidemijama, bolestima, depopulaciji i propadanju gospodarstva... kolonizacija njezina područja, koju organizirano počinju provoditi mletačke vlasti pojačavajući tako neprekinuta stoljetna migracijska kretanja u tu zemlju, postaje središnje povijesno pitanje« (str. 5) — ne samo istarske prošlosti nego i Bertošina znanstveno-istraživačkog rada.

Ovom knjigom autor je na najbolji način predočio kolonizacijske pojave na Istarskom poluotoku u doba vladavine moćne *Serenissime*, sustavno prateći populacijska, gospodarska i migracijska kretanja, dodirujući usputno i etnička, a to će biti »dominantna tema druge knjige o mletačkoj Istri u XVI i XVII stoljeću« (str. 305), koja uskoro izlazi iz tiska.

Potpunoma svjestan preuzetog zadatka i cilja što ga kani postići Bertoša se, kao inventivni historičar, u svome istraživanju ne miri s pukim pabirčenjem podataka, golom faktografijom, kronologijom ni informacijama o zbivanjima, već »organizacijom činjenica koje individualiziraju teme i probleme« (str. 13), smještajući ih »u kontekst povijesnog trajanja« (str. 13). A ostati dosljedan takvoj metodologiji koju